

ХРОНІКА

20–27 серпня 2018 р. в столиці Сербії Белграді відбувся XVI Міжнародний з'їзд славістів, який за кількістю учасників перевершив попередні з'їзди: майже тисяча науковців приїхала з 43 країн світу — Австралії, Австрії, Англії, Білорусі, Естонії, Італії, Литви, Македонії, Німеччини, Норвегії, Польщі, Росії, Румунії, Сербії, Словаччини, Словенії, Чехії та багатьох інших. У складі делегації України були вчені Національної академії наук та національних університетів України з Києва, Львова, Чернівців, Черкас — академік НАНУ О. С. Онищенко, члени-кореспонденти НАНУ А. П. Загнітко, О. О. Тараненко, Л. І. Шевченко, проф. В. П. Пономаренко, доц. В. І. Ярмак, доц. Л. І. Даниленко та ін. Усього на славистичному форумі Україну представляли 30 науковців.

Відкриття конгресу відбулося в залі філологічного факультету Белградського університету. У ньому взяли участь представники уряду Республіки Сербія, Сербської академії наук і мистецтв, філологічного факультету університету в Белграді, Міжнародного комітету славістів, духовенства та інші офіційні особи. Учасників з'їзду славістів у своїй резиденції прийняв Президент Сербії Александар Вучич. У вітальних промовах наголошувалося на важливій ролі гуманітарних наук у сучасному світі, зокрема славістики, у зміцненні наукових і культурних контактів між слов'янськими народами.

Міжнародні з'їзди славістів, започатковані майже 100 років тому (перший відбувся у Празі 1929 р.) — це великі наукові форуми, на яких славісти з усього світу обговорюють проблеми розвитку слов'янських мов, літератур, фольклору та етнографії, історії славістики. Спеціальними темами з'їзду цього разу були «Александр Белич — сербський лінгвіст століття» та «Сербський словник Вука Караджича: 200 років першого видання».

Після урочистого відкриття з'їзду відбулося два пленарних засідання, на яких було виголошено п'ять доповідей:

Н. Милошевич Джорджевич «Сербська національна література у світлі Вукового Словника», Г. Кайперта (Німеччина) «Теза Празького лінгвістичного гуртка про церковнослов'янську мову (1929 р.) та її тлумачення в славистиці», С. Николової (Болгарія) «Сучасні кирило-мефодіївські дослідження в Європі — напрями, результати, перспективи», Є. Бартмінського (Польща) «Мова в контексті культури, або що означає метафора “Європейський дім”?»», П. Піпера «Про сербську лінгвістичну славистику другої половини XX ст.».

Протягом семи робочих днів з'їзду працювало 115 секцій, відбулося засідання 32 тематичних блоків (з них 20 з проблем лінгвістики), 9 круглих столів. Так, Україна виступила організатором круглого столу «М. Костомаров і П. Куліш в історії та культурі слов'ян: до 200-ліття з дня народження».

Традиційно найчисельнішою на з'їзді була лінгвістична секція, яка мала 28 підсекцій, де обговорювали питання за такими темами: праслов'янська мова, етимологія, історія слов'янських мов, вплив міжмовних контактів на розвиток слов'янських мов, діалектологія, ономастика, граматики слов'янських мов, теоретичні та методологічні аспекти викладання граматики слов'янських мов, міжслов'янська мовна інтерференція і граматична взаємозалежність слов'янських і неслов'янських мов, семантика і прагматика, лексика і лексичні взаємозв'язки, лексикографія, фразеологія, лінгвістика тексту, стилістика, прагматика, міжмовна інтерференція, термінологія і термінографія, порівняльне вивчення сучасних слов'янських мов, соціолінгвістика, мовна політика, мультилінгвізм, лінгвокультурологія, етнолінгвістика, Інтернет-ресурси слов'янських мов, комп'ютерна і корпусна лінгвістика, стандартизація та унормування слов'янських мов, слов'янські літературні мікрмови. Програма робочого дня з'їзду містила в кожній із підсекцій в середньому по 12–14 до-

повідей. Усього на з'їзді було виголошено понад 800 доповідей на секціях, круглих столах і тематичних блоках. 20 доповідей було представлено у формі постер-рефератів.

У багатьох доповідях на з'їзді славістів порушувалися проблеми сучасних слов'янських літературних мов. Так, О.О. Тараненко (Україна) у своєму дослідженні «Зміни у співвідношеннях між тенденціями до аналітизму / до синтетизму на межі ХХ–ХХІ ст. (українська мова на загальнослов'янському тлі)» констатував, що в українській літературній мові новітнього періоду активізувалися тенденції як до аналітизації, так і, навпаки, до синтетизації її структури на різних мовних рівнях. Автор дійшов висновку щодо дії таких чинників, як демократизація та лібералізація мовної діяльності суспільства, впливи мовної глобалізації, посилення прескриптивних тенденцій «національного» характеру у її коригуванні, а також певною мірою посилення присутності «жіночого фактора» в суспільному житті. У центрі уваги А.П. Загнітка (Україна) були лексикографічні технології тлумачення граматичної семантики. Зокрема, учений подав розгорнуту характеристику теоретичних засад словникарства — лінійності позиційності, системності, структурованості, симетричності, внутрішньословникове дотримання яких визначає рівень і вичерпність тлумачення лексем.

Головне питання, сформульоване у доповіді Г.Хентшеля (Німеччина) «Білоруська трасянка та український суржик: структурно-кількісні подібні та відмінні риси», — якою мірою трасянка та суржик сформувалися під впливом національних білоруської та української мов, чи, навпаки, вони зазнали впливу російської мови. Автор провів аналіз соціолектів на різних структурних рівнях — фонетичному й фонологічному, морфологічному, морфосинтаксичному, лексичному.

Свою спільну доповідь «Синтетичні форми минулого часу в сучасній сербській мові у загальнослов'янському і ширшому компаративному контексті» В.І. Ярмач і В.П. Пономаренко (Україна) присвятили актуальному питанню граматики сучасної сербської

мови — редукованості парадигми претеритальних форм дієслова. На великому матеріалі літературної мови й діалектів автори доводять, що синтетичні форми минулого часу перебувають на стадії зникнення, свої висновки порівнюють з відповідними темпоральними формами інших слов'янських, а також новогрецької й романських мов.

У доповіді Л.І. Даниленко (Україна) представлено результати дослідження українських прислів'їв і приказок у збірнику Фр. Л. Челаковського «Mudrosloví národu slovanského ve příslovích» (1852), виявлено нові лексикографічні праці та художні твори, які досі не фіксувалися як джерела відомого в слов'янському світі прислів'я *Терпи, козаче, отаманом будеш*.

Новий аспект у дослідженні фразеології окреслено в доповіді О. Біріха (Німеччина) «Німецькі фразеологічні запозичення в російській мові». Для вивчення фразеологічних германізмів автор вважає за необхідне описати фразеологічні кальки з німецької мови в російську та навести їх функціонування в текстах XVIII–XIX ст. Інтерес слухачів викликала доповідь О.Є. Корольової (Латвія) «Паремії старообрядців Латгалії (триста років у чужомовному оточенні)». Авторка понад 40 років записувала у старовірів Латгалії фольклорний і діалектний матеріал, а у своїй доповіді зосередила увагу на етнічних характеристиках сусідів, що «законсервувалися» в пареміях.

У межах гендерної лінгвістики П.М. Хілл (Німеччина) і К. Колева (Болгарія) аналізували питання граматичного роду та природної статі у сербській та болгарській мовах.

Незмінним залишається інтерес науковців до проблем старослов'янської і церковнослов'янської мов та їх впливу на формування слов'янських літературних мов. Так, доповідь В. Чермака (Чехія) «Старослов'янські та церковнослов'янські лексеми з погляду теорії мовного центру та периферії (моравізм, богемізм, праслов'янізм)» присвячено класифікації лексем-моравізмів, богемізмів, праслов'янізмів, використання яких у пам'ятках, як правило, є територіально обмеженим, проте вони також наявні в інших

слов'янських стародруках, походження яких не можна пов'язати з цією територією, часом виникнення або літературною школою. На цій самій секції було виголошено доповідь Л. П. Гнатюк (Україна) «Церковнослов'янська мова в східнослов'янському лінгвокультурному просторі XVI–XVII ст.: акцентуаційні особливості редакцій». Про специфіку етимологічного аналізу лексики старослов'янської мови (на матеріалі Словника старослов'янської мови) доповідали його автори І. Янишкова та Г. Карликова (Чехія).

Історичну лексику продовжує досліджувати О. В. Прискока (Україна). У своїй доповіді «Формування і розвиток української історичної лексикології в загальнослов'янському контексті» вчений аналізував виникнення та розвиток лексики української мови в зіставленні з аналогічним процесом у польській та російській мовах і дійшов висновку, що кожна з них різною мірою пройшла періоди глос, ранньої лексикографії, етюдів XIX–XX ст., сучасних досліджень на системному рівні.

Питання великої теоретичної ваги поставили у своїй спільній доповіді «Праслов'янська фразеологія: міф чи реальність?» Х. Вальтер (Німеччина) та В. М. Мокієнко (Росія). Назва доповіді є певною алюзією на статтю В. М. Мокієнка «Історична фразеологія: етнографія чи лінгвістика?» (1973 р.). Значний теоретико-практичний доробок доповідачів дозволив їм цього разу констатувати: попередні спроби реконструкції праслов'янської фразеології показали, що «суто» слов'янської фразеології в ретроспективі майже не існує, бо її ареал зазвичай виходить за межі Славії — в слов'яно-балтійський, слов'яно-німецький або слов'яно-тюркський мовний простір. Автори доповіді запропонували відповідь на питання, винесене в назву доповіді: праслов'янська фразеологія — не міф і не реальність, а мовний та лінгвокультурологічний конструкт, що отримується шляхом структурно-семантичного моделювання.

Лінгвісти визначають усе нові й нові аспекти досліджень у межах проблемного міждисциплінарного поля «Мовна картина світу». Жвавий відгук

серед колег викликала доповідь В. Хлебди (Польща) «Як історія відкладається в пам'яті, як пам'ять впливає на мову?», виголошена в межах тематичного блоку «Історична пам'ять у мові», організованого Є. Бартмінським. В. Хлебда окреслює мережу складних взаємовідносин між такими явищами, як «історія-1», «історія-2» — «пам'ять» (передусім колективна) — «мова» та визначає свою головну мету — показати на кількох прикладах, як один з той самий відрізок «історії-1» по-різному інтерпретується та оцінюється «історією-2» (історіографією), пам'яттю спільноти і мовою (мовною картиною світу).

Серед доповідей, присвячених аналізу дискурсу, можна згадати доповідь Й. Газди (Чехія) «Формування взаємних образів і міжкультурних стереотипів росіян і чехів в умовах сучасної неофіційної інтернет-комунікації». Матеріалом дослідження слугували масмедійні тексти суспільно-політичного змісту. На думку доповідача, сучасні мас-медіа відіграють роль каталізаторів щодо укріплення негативних етнічних стереотипів, формують культурні та етнічні упередження.

На з'їзді в Белграді було заслухано й обговорено доповіді на 20-ти лінгвістичних тематичних блоках, успішно започаткованих як один із видів обговорення деяких наукових проблем на з'їзді у Кракові (1998 р.). Умовою організації тематичного блоку є участь не менше шести доповідачів з різних країн. Цього разу мовознавчі блоки були присвячені таким темам: 1. Глобалізація і слов'янський словотвір. Модератори О. І. Коряковцева (Польща), О. О. Лукашанець (Білорусь); 2. Слова-мігранти: германізми у східнослов'янських мовах, що мають відповідники в польській мові. Модератор Г. Хентшель (Німеччина); 3. Категорія багатозначності в теорії і практиці термінографії. Модератор В. Л. Іващенко (Україна); 4. Медіакультура і стиль. Модератори С. Гайда (Польща), Н. І. Клушина (Росія); 5. Кітабістика — теорія і практика. Модератор Ч. Лапич (Польща); 6. Бібліографія слов'янської лінгвістики в цифровому просторі. Модератор З. Рудник-Карватова (Польща); 7. Історична пам'ять у мові. Модератор Є. Бартмінський

(Польща); 8. Літургійні мови *Slavia Orthodoxa* в Новий і Новітній час. Модератор О. Г. Кравецький (Росія); 9. Альтернативні шляхи формування російської літературної мови в доломосівський період: діяльність іноземних учених і перекладачів. Модератор С. Менгель (Німеччина); 10. Семантична деривація. Модератор М. Маркович (Македонія); 11. Лінгвістична та культурна спільнота слов'янського села. Модератори Є. Шерочук, Й. Конш (Польща); 12. Модальні предикати у слов'янських мовах: історичні та актуальні процеси. Модератор Л. Голетіані (Італія); 13. Ономастика і сучасна культура. Модератор А. Галковський (Польща); 14. Балканський морфосинтаксис у комунікативних ситуаціях. Модератор Г. В. Шаллер (Німеччина); 15. Душа у слов'янському фольклорі та фразеології. Модератор А. Б. Мороз (Росія); 16. Клаузальні актанти й актантні сполучники — методологія для порівняльного аналізу в синхронії та діахронії. Модератори Б. Бйорн (Німеччина), Б. Зонненхаузер (Швейцарія); 17. Слов'янські літературні мови: від теорії до практики. Формування мовної свідомості та ставлення до мови. Модератор Г. Гладкова (Чехія).

Цей перелік свідчить про багатоаспектність лінгвістичних тем, учасники з'їзду постійно мігрували з аудиторії в аудиторію, намагаючись потрапити на всі виступи, які їх цікавили. Доповіді, репрезентовані на з'їзді, викликали численні запитання, активні обговорення й дискусії. Вони засвідчили актуальність як класичних для лінгвістики проблем, так і виявили нові, мало досліджені питання. На жаль, деякі відомі вчені за станом здоров'я не змогли приїхати на з'їзд, активну участь у роботі славистичного конгресу взяли молоді дослідники.

Важливим заходом на з'їзді стала презентація нових славистичних видань. Так, від України учасникам було представлено фундаментальну «Шевченківську енциклопедію» в 6-ти томах (К., 2012–2015), від Білорусі — факсимільне видання «Книжкова спадщина Франциска Скорини» (10 томів), Чехія представила 5-ий том «Словника старослов'янської мови», Сербія — «А. Белич — сербський лінгвіст століття» та ін.

На з'їзді було традиційно розгорнуто книжкову виставку. Кожна країна привезла нову славистичну літературу з мовознавства, літературознавства, фольклору, етнографії, історії славистики, видану за останні п'ять років. На жаль, організатори виділили для цієї виставки дуже малу площу, що завадило масштабному її розгортанню. За правилами форуму, всі книжки після закриття з'їзду передано в Національну бібліотеку Белграда. Діяла також цікава виставка «Сербська лексикографія від Вука до сьогодні».

Цікавою була культурна програма. Нікого не залишив байдужим концерт хору слов'янської пісні «Лучинушка», на якому прозвучали народні пісні сербів, білорусів, росіян, словаків, чехів, болгар та українців, зокрема «Ой чорна я си чорна» та «Сонце низенько». Загалом слід відзначити хорошу організацію з'їзду, дружню та приязну атмосферу, створену господарями.

На заключному пленарному засіданні було підведено підсумки роботи найвищого славистичного форуму, обрано нове керівництво Міжнародного комітету славистів та оголошено про проведення наступного XVII Міжнародного з'їзду славистів у 2023 р. в столиці Франції Парижі на базі Сорбонни.

Л. ДАНИЛЕНКО